

Список використаних джерел

1. Ресент О., Денисенко Г. Культурна спадщина України в умовах російсько-української війни: виклики та наслідки збройної агресії. Український історичний журнал. 2025. № 6. С. 44–65. DOI: 10.15407/uhj2024.06.044.
2. Культура окупації: як Росія переписує Крим https://lb.ua/blog/rchr/685774_kultura_okupatsii_yak_rosiya.html
3. Окупанти планують відкрити монастир та музей Новоросії на території Херсонеса Таврійського <https://glavcom.ua/country/culture/okupanti-planujut-vidkriti-monastir-na-teritoriji-khersonesa-tavrijskoho-987077.html>
4. Андрущенко Т.І., Андрущенко Т.В. Війна: духовно-естетичні та моральні цінності – утвердження чи перегляд <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/38247/Andrushchenko.pdf?se>
5. Казан Е. «Russkij mir» i Cerkiew Moskiewska jako przyczyna wojny rosyjsko-ukraińskiej i zagrożenia militarnego» Науковий щорічник «Історія релігій в Україні». 2025. Вип. 35 ст 264-273.

DOI 10.70286/EOSS-06.10.2025.002

ЦИФРОВІ АРХІВИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОГО ДОСВІДУ ВІЙНИ

Вознюк Віталій

курсант, бакалавр

Кафедра воєнної історії

Національна академія сухопутних військ, Україна

Анотація. Робота присвячена дослідженню нових форм збереження культурної пам'яті через створення цифрових архівів воєнного досвіду. Проаналізовано основні проекти документування подій 2022-2025 років, виявлено їхні методологічні підходи та технічні особливості. Розглянуто трансформацію ролі архівів від пасивних сховищ до активних агентів формування колективної пам'яті.

Ключові слова: цифрові архіви, культурна пам'ять, документування війни, воєнний досвід, культурна спадщина, цифровізація.

Постановка проблеми. Повномасштабна війна створила екстрену потребу фіксації подій, які відбуваються надто швидко для традиційних методів архівування. Лише за перші три місяці 2022 року було зруйновано або пошкоджено понад триста об'єктів культурної спадщини [1]. Паралельно виникла низка ініціатив щодо створення цифрових архівів – від професійних інституційних проєктів до низових громадських ініціатив. «Архів війни», створений громадською організацією «Докудейз», зібрав понад п'ять тисяч відеосвідчень

очевидців подій. Проєкт «Україна в огні» Мистецького арсеналу документує художні практики з 2014 року. Громадська організація «Музей сучасного мистецтва» веде «Архів мистецтва воєнного стану» від лютого 2022-го.

Виникнення множинних незалежних архівів порушує питання про координацію зусиль, стандартизацію методів та довгострокове збереження зібраних матеріалів. Водночас цифрові технології радикально змінюють саму природу архівної справи. Якщо традиційний архів був закритою інституцією з обмеженим доступом, то цифровий архів потенційно відкритий для необмеженої кількості користувачів одночасно. Змінюється не лише спосіб зберігання інформації, а й характер роботи з нею – від лінійного перегляду документів до нелінійної навігації через систему тегів, пошукових запитів, фільтрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні дослідження зосереджені переважно на практичних аспектах створення архівів. Команда «Архіву війни» публікує методичні матеріали про техніки інтерв'ювання та етичні принципи роботи зі свідками. Водночас бракує теоретичного осмислення культурологічних наслідків масової цифровізації пам'яті про війну [1,2,3].

Мета дослідження полягає у виявленні специфіки цифрових архівів як нового способу збереження культурної пам'яті про воєнний досвід та аналізі їхнього впливу на трансформацію архівної справи в Україні. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: проаналізувати основні проєкти цифрового документування подій 2022-2025 років; виявити методологічні підходи та технічні рішення, які застосовують різні ініціативи; дослідити зміни у способах доступу до архівної інформації порівняно з традиційними архівами; оцінити ризики та виклики довгострокового збереження цифрових даних.

Виклад основного матеріалу дослідження. Емпіричну базу становлять матеріали трьох основних проєктів цифрового документування: «Архів війни» (організація «Докудейз»), «Україна в огні» (Мистецький арсенал), «Архів мистецтва воєнного стану» (громадська організація «Музей сучасного мистецтва»). Додатково проаналізовано державні ініціативи – інформаційно-комунікаційну систему «Державний реєстр нерухомих пам'яток України», запущену Міністерством культури та стратегічних комунікацій для оцифрування та збереження інформації про об'єкти культурної спадщини [1].

Перший важливий висновок стосується множинності підходів до документування. «Архів війни» зосереджений на відеосвідченнях очевидців – запис інтерв'ю з людьми, які пережили окупацію, обстріли, евакуацію. Максим Демиденко, один із розробників технічного забезпечення проєкту, наголошує на важливості збереження не лише фактів, а й емоційного контексту переживань [2]. Інтерв'юерами виступають відомі культурні діячі – режисерка Катерина Горностай, акторка Ріта Бурковська, письменник Роман Синчук. Їхня участь додає проєкту культурної ваги та допомагає свідкам відчувати себе комфортніше під час розмови про травматичний досвід. «Україна в огні» фокусується на мистецьких практиках як формі реакції на війну. Проєкт веде відлік від 2014

року, фіксуючи еволюцію художніх відповідей на різних етапах конфлікту. Куратори збирають не лише завершені твори, а й ескізи, документацію процесу створення, коментарі авторів. Таким чином зберігається не результат, а процес мистецького осмислення війни. «Архів мистецтва воєнного стану» має подібну спрямованість, але обмежується періодом після 24 лютого 2022 року.

Державний реєстр нерухомих пам'яток України виконує іншу функцію – фіксацію стану об'єктів культурної спадщини до руйнування та документування збитків після атак. Станом на травень 2025 року з прифронтових зон евакуйовано музейні предмети з шістдесяти трьох закладів культури [3]. Оцифрування експонатів дозволяє зберегти хоча б віртуальну копію об'єктів, які можуть бути знищені. Україна та Польща уклали меморандум про інвентаризацію архітектурних втрат, розширюючи можливості збору доказів умисного заподіяння шкоди культурній спадщині.

Другий висновок пов'язаний з трансформацією методів доступу до архівної інформації. Традиційні архіви функціонують за принципом обмеженого доступу – дослідник має отримати дозвіл, прибути фізично до архівосховища, працювати з документами під наглядом. Цифрові архіви потенційно доступні з будь-якої точки світу через інтернет-з'єднання. «Архів війни» розміщує частину матеріалів у відкритому доступі, частину – з обмеженнями для захисту персональних даних свідків. Система тегування дозволяє шукати свідчення за географічним розташуванням, датою події, типом злочину.

Навігація через цифровий архів принципово відрізняється від роботи з паперовими документами. Користувач не переглядає матеріали лінійно, а конструює власну траєкторію через систему фільтрів та перехресних посилань. Одне свідчення може бути пов'язане з десятками інших через спільні локації, персоналії, типи подій. Така нелінійна структура краще відповідає асоціативному характеру людської пам'яті, але створює ризик фрагментації – втрати цілісного контексту події через розпорошення інформації.

Третій висновок стосується етичних дилем роботи зі свідченнями травматичного досвіду. Акторка Ріта Бурковська, яка бере інтерв'ю для «Архіву війни», зазначає складність балансу між необхідністю зафіксувати деталі та ризиком ретравматизації свідка [1]. Команда проекту розробила протоколи інтерв'ювання, які мінімізують шкоду для респондентів.

Цифрові технології ускладнюють контроль за поширенням інформації. Відеосвідчення, розміщене в архіві, може бути скопійоване, завантажене, використане в інших контекстах без відома авторів проекту. «Архів війни» застосовує водяні знаки та обмеження на завантаження, але технічно неможливо повністю заблокувати копіювання. Баланс між відкритістю архіву та захистом приватності залишається невирішеною проблемою [3].

Четвертий висновок пов'язаний з інституційними аспектами довгострокового збереження цифрових даних. Більшість проєктів існує завдяки грантовому фінансуванню міжнародних донорів. «Докудейз» у липні 2024 року

спільно з «Архівом війни» запустили мистецьку лабораторію LAB: DOCU/СИНТЕЗ для створення проєктів, присвячених темі пам'яті та культурної спадщини [2]. Фінансова підтримка дозволяє залучати професіоналів, закуповувати обладнання, розвивати технічну інфраструктуру. Водночас грантова модель створює ризики для тривалості проєктів – після завершення фінансування багато ініціатив згортаються.

Метадані – інформація про документи – не менш важливі за самі документи. Без якісного опису матеріалів архів перетворюється на безладне нагромадження файлів. «Архів війни» розробив систему тегування, яка дозволяє класифікувати свідчення за типом злочину, локацією, датою, віком свідка, статтю, професією. Чим детальніше метадані, тим зручніше шукати потрібну інформацію. Водночас надмірна деталізація створює ризики для приватності – навіть без імені людини можна ідентифікувати за комбінацією ознак.

Висновки з даного дослідження. Цифрові архіви воєнного досвіду демонструють радикальну трансформацію способів збереження культурної пам'яті в Україні. Основними тенденціями є множинність незалежних ініціатив, відкритість доступу до інформації, нелінійна навігація через систему тегів та посилань, інтеграція різних типів документів (відео, фото, текст, звук, об'єкти мистецтва) в єдиному просторі. Паралельно виникають нові виклики – етичні дилеми публікації травматичного досвіду, проблеми довгострокового фінансування проєктів, технологічні складності зберігання великих обсягів даних, відсутність інституційної інтеграції низових ініціатив до національної архівної системи.

Список використаних джерел

1. Архів війни: збирати і зберігати свідчення подій в Україні. Ukraïner. URL: <https://www.ukrainer.net/arkhiv-viyny/> (дата звернення: 03.10.2025).
2. Боздаган'ян М. Організація оцифрування документів в архівних установах України. Збірник праць молодих науковців ЦНТУ. 2024. Вип. 14. С. 50–55. URL: <http://kntu.kr.ua> (дата звернення: 03.10.2025).
3. Липак Т. А. Цифровізація архівної спадщини України: виклики та можливості / Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя. Тернопіль, 2022. 42 с. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua> (дата звернення: 25.02.2025).
4. Україна в огні URL: <https://artarsenal.in.ua/uk/> (дата звернення: 03.10.2025).
5. Хромов А., Скальський В. Папір – у цифру. Українські архіви – світові лідери за темпами оцифрування документів. Історична правда. 2024. URL: <https://www.istpravda.com.ua>
6. Як Україна рятує об'єкти культурної спадщини URL: <https://news.telegraf.com.ua/ukr/ukraina/2025-05-17/5909144-ukraina-khitro-pridumala-kak-sokhranyat-tsennosti-vo-vremya-voyny> (дата звернення: 03.10.2025).

-
7. Як Україна рятує об'єкти культурної спадщини URL: <https://news.telegraf.com.ua/ukr/ukraine/2025-05-17/5909144-ukraine-khistro-pridumala-kak-sokhranyat-tsennosti-vo-vremya-voyny> (дата звернення: 17.05.2025).
 8. Gorbul, T., & Rusakov, S. Cultural heritage in the context of digital transformation practices: experience of Ukraine and the Baltic States. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 8. № 4. 2022, P. 63–72. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2022-8-4-58-69>.